

Att främja läsutveckling i svenska som andraspråk – *undervisning och tidiga insatser*

Helén Egerhag,
Institutionen för pedagogik,
Linnéuniversitetet

Linköpings Universitet
250409

Föreläsningens innehåll

- Att främja läsutveckling i svenska som andraspråk – undervisning och tidiga insatser
 - Resultat i läsförståelse
 - The simple view of reading
 - Interventioner på ett andraspråk
 - Hur kan läsförmåga på svenska som andraspråk främjas?
 - Specialdidaktik
- Andraspråksutveckling och bedömning av andraspråksutveckling
- Utredning av flerspråkiga elever

Linnaeus University Dissertations
No 505/2023

HELÉN EGERHAG

**ATT FRÄMJA LÄSUTVECKLING I SVENSKA
SOM ANDRASPRÅK**

– undervisning och tidiga insatser

LINNAEUS UNIVERSITY PRESS

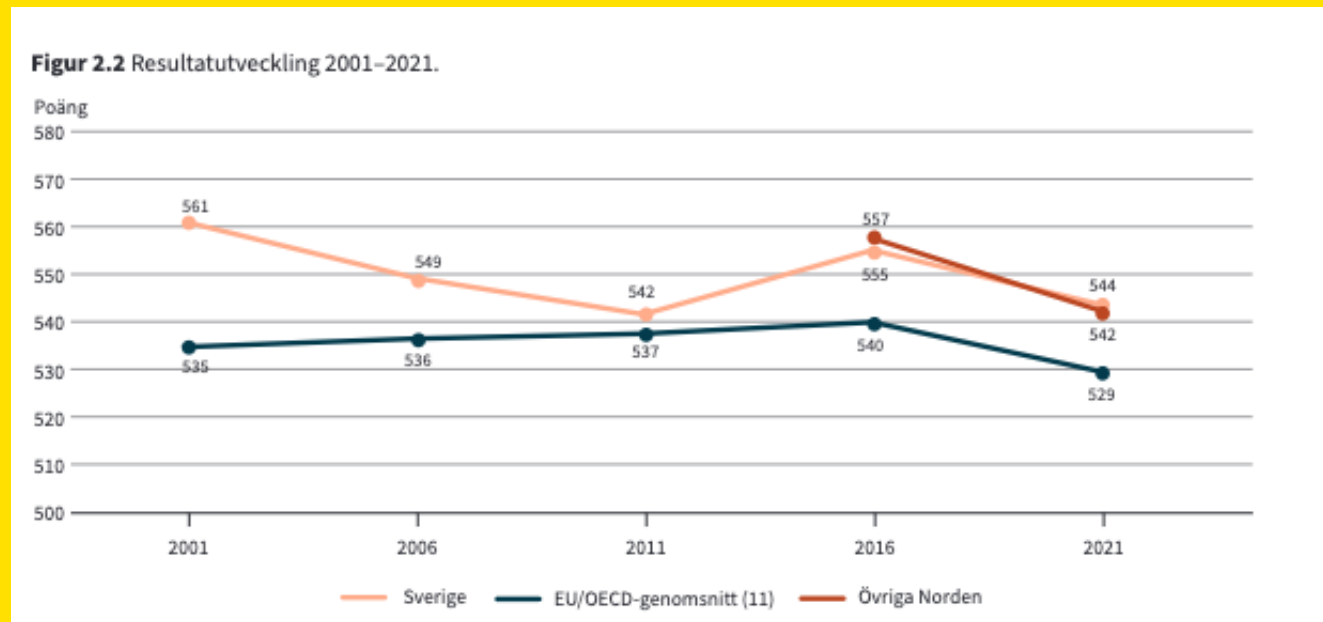
<https://lnu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1801217&dswid=9127>

Hur står det till med
läsförståelsen hos elever
som har svenska
som andraspråk?

PIRLS 2021

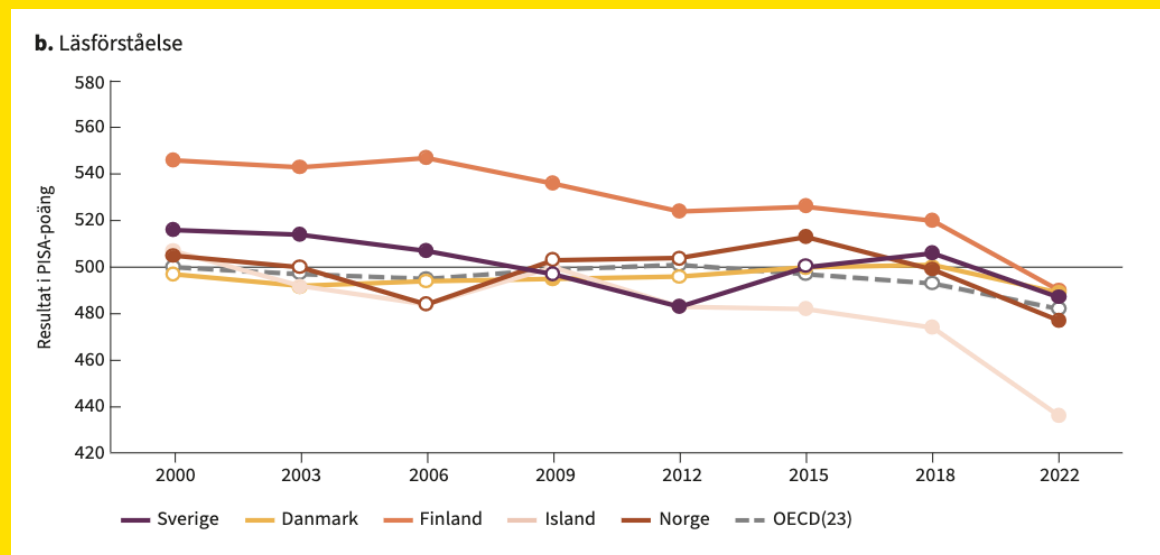
- 2021 har de svenska eleverna i genomsnitt försämrat sina resultat med 12 poäng sedan 2016
- I Sverige har skillnaderna mellan elever med höga och låga resultat ökat
- Elever som inte alltid talar svenska i hemmet har 40 poäng lägre resultat än elever som alltid talar svenska i hemmet

(Skolverket, 2023)

PISA 2022

- Sveriges medelvärde i läsförståelse har sjunkit med 19 poäng jämfört med PISA 2018 och är 29 poäng lägre än år 2000, dvs. samma nivå som 2009 och 2012.
- 24 % av de svenska eleverna når inte upp till basnivå (nivå 2) i läsförståelse.
- Både hög- och lågpresterande elever har lägre resultat jämfört med år 2018.
- I Sverige och i OECD presterar elever med utländsk bakgrund, liksom i tidigare PISA-undersökningar, på en lägre genomsnittlig nivå jämfört med elever med inhemsk bakgrund.

(Skolverket, 2023)

Nationella prov i läsförståelse läsåret 2021/22

Svenska som andraspråk	Svenska
Når kravnivå i årskurs 3 berättande text: 63%	91%
Når kravnivå i årskurs 3 faktatext: 73%	91%
Når betyget AE i åk 6: 53%	88%
Når betyget A-E i årskurs 9: 41%	82%

Nationella prov i läsförståelse läsåret 2022/23

Svenska som andraspråk	Svenska
Når kravnivå i årskurs 3 berättande text: 59%	89%
Når kravnivå i årskurs 3 faktatext: 70%	90%
Når betyget A-E i årskurs åk 6: 59%	90%
Når betyget A-E i årskurs 9: 63%	90%

The simple view of reading

(Gough & Tunmer, 1986)

Läsning **(L)** = Avkodning **(A)** x Förståelse **(F)**

The simple view of reading förklarar läsning
på ett förstaspråk **och** ett andraspråk

(Huo et al., 2021; Lee et al., 2022; Verhoeven & van Leeuwe, 2012)

Ordförrådets betydelse för att utveckla läsförståelse är väldokumenterad

(Droop & Verhoeven, 2003; Grabe & Yamashita, 2022; Lipka & Siegel, 2012)

Ordavkodning?
Ordförråd?
Läsförståelse?

Tvärsnittsstudie svenska och svenska som andraspråk

(Fälth et al., 2023)

- Testresultat i ordavkodning, ordförråd och läsförståelse från 46 714 elever i årskurs 1-3 (LegiLexi)
- Elever som läste på svenska som andraspråk signifikant sämre resultat i alla deltester
- Starkast samband mellan ordavkodning och läsförståelse, framförallt i åk 1 och åk 2
- Ganska liten skillnad i läsförståelse mellan grupperna i årskurs 1, men större i årskurs 2 och 3

Andel elever i behov av stöd (Fälth et al., 2023)

	Svenska	Svenska som andraspråk
Ordförråd	13 %	70 %
Ordavkodning	20 %	40 %
Läsförståelse åk 1	10 %	20 %
Läsförståelse åk 2 och 3	16 %	37 %

Länk till fulltext:

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/08856257.2022.2050973>

Interventioner för andraspråkselever

- Bör ges så tidigt som möjligt
- Vara systematiskt upplagda
- Ges i små grupper eller individuellt
- Vara intensiva och komprimerade (flera ggr i veckan om ca 8-10 veckor åt gången)
- Bör fokusera:
 - fonologisk medvetenhet (att kunna urskilja språkljud)
 - koppling mellan fonem och grafem
 - ordavkodning
- Transfer av läsförmåga
- Noggrann kartläggning av läsförmåga på individnivå bör föregå interventionen
- Interventionen bör anpassas till det kartläggningen visar
- RTI-modell

Ordavkodningsintervention i åk 3

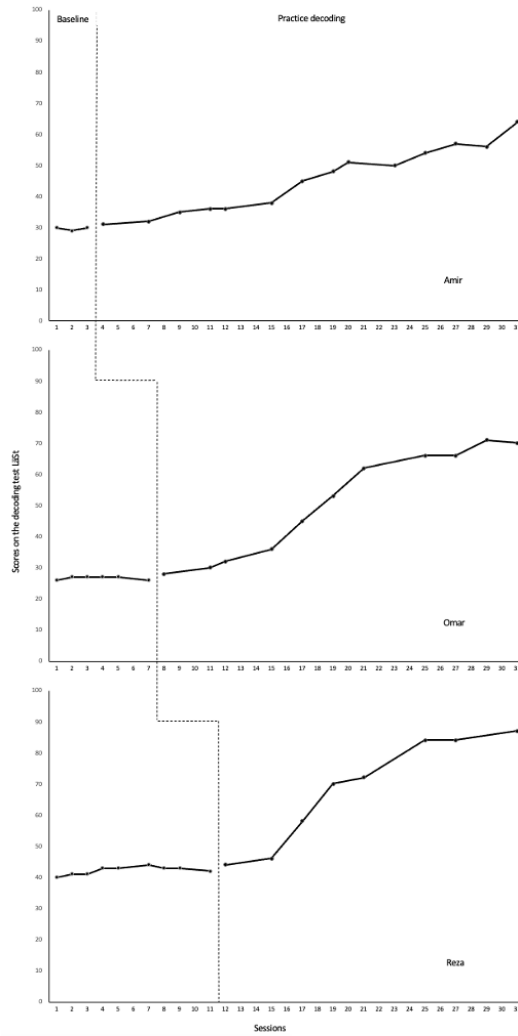
- 8 veckor:

Amir	Baseline (3)	Intervention med 28 tillfällen (14)						
Omar	Baseline (6)		Intervention med 24 tillfällen (11)					
Reza	Baseline (9)			Intervention med 20 tillfällen (8)				
	Vecka 1	Vecka 2	Vecka 3	Vecka 4	Vecka 5	Vecka 6	Vecka 7	Vecka 8

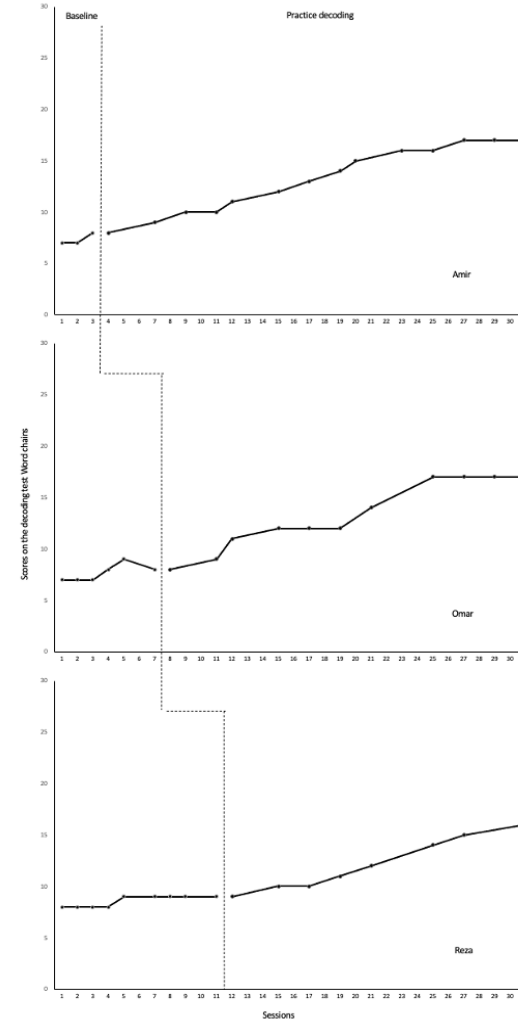
- 4 x15 min/vecka
- Ordavkodningsträning med materialet Bravkod
- Noggrann individuell kartläggning av ordavkodningsförmåga och anpassade interventioner

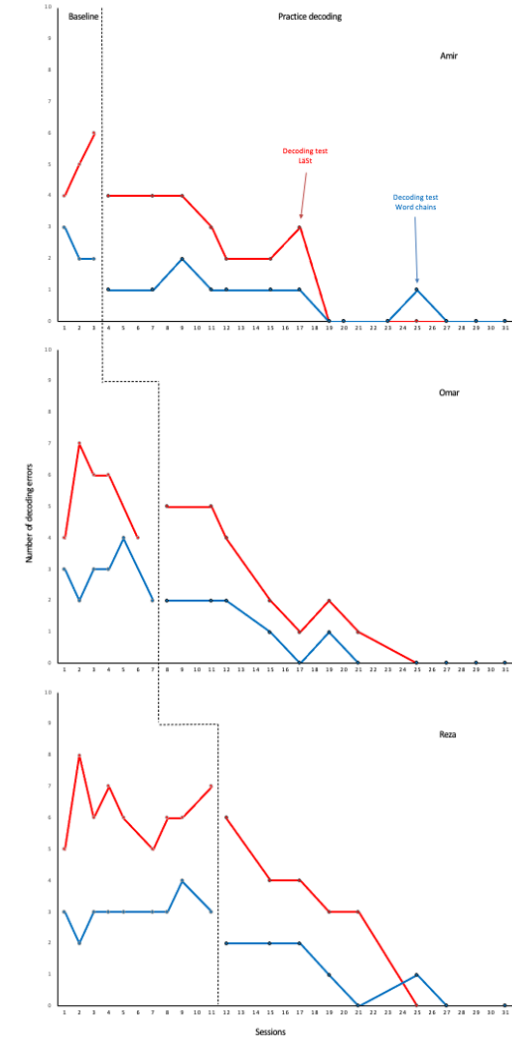
Amir

Omar

Reza

Resultat Ordavkodning
L&St

Resultat Ordavkodning
Ordkedjor

Resultat Felläsningar
L&St och Ordkedjor

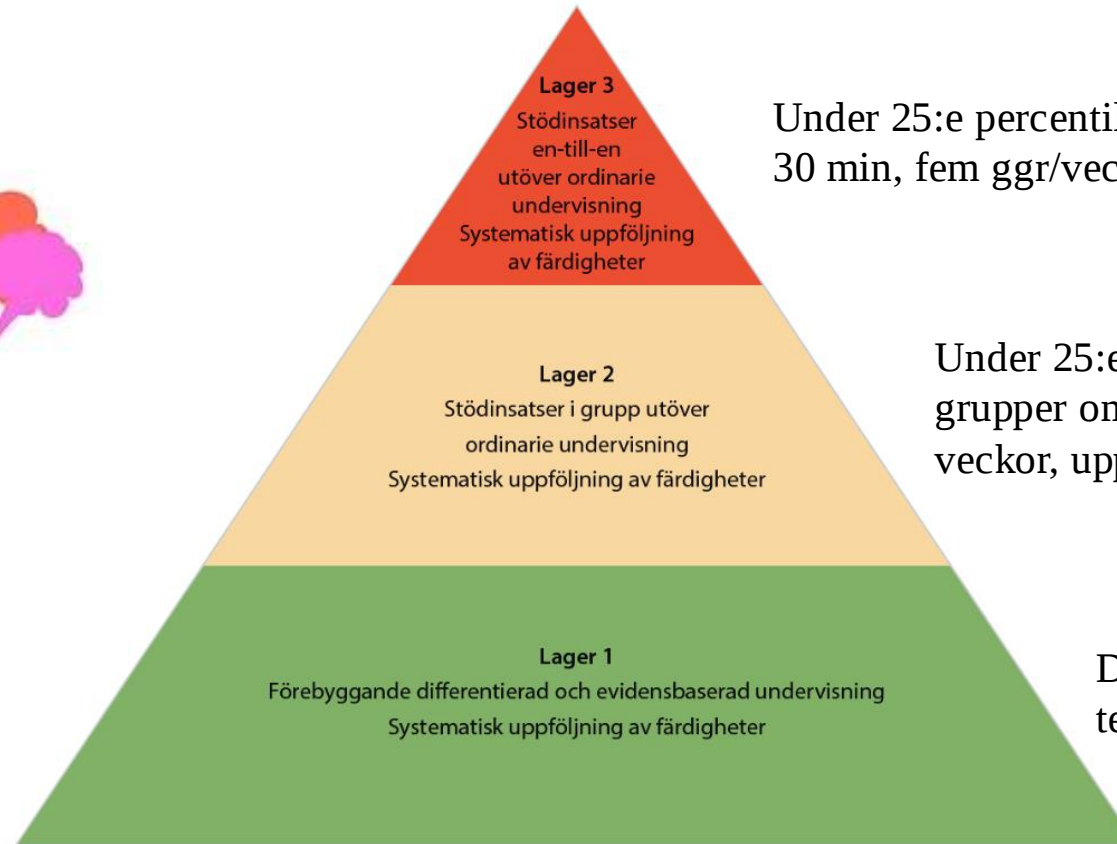
Response to intervention svenska och sva åk 1-2

(Egerhag et al., 2023)

Bildkälla:

https://cdn.pixabay.com/photo/2016/11/15/07/56/group-1825509__180.jpg

Under 25:e percentilen i avkodning ord eller non-ord, en-till-en, 30 min, fem ggr/vecka i tre veckor, upprepning vid behov

Under 25:e percentilen i avkodning ord eller non-ord, grupper om 2-5 elever, 30 min, tre ggr/vecka i fem veckor, upprepning vid behov

Differentiering av undervisningen utifrån testresultaten

RTI-modellen. Fritt efter
<https://gregashman.wordpress.com/2019/08/03/the-response-to-intervention-model-as-a-tool-for-schools/> och Nilvius (2022)

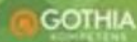

CAMILLA NILVIUS

RTI-

modellen i praktiken

Tidig upptäckt och tidiga insatser i
läs-, skriv- och räkneundervisning

Balanserad läsundervisning (Taube et al., 2015)

Avkodning

- Säker fonem-grafem koppling
- Undvika gissningsläsning
- Säker ordavkodning
- Läsflyt

Förståelse

- Implicit och explicit undervisning om ord
- Undervisning i läsförståelsestrategier

Läsning (**L**) = Avkodning (**A**) x Förståelse (**F**)

The simple view of reading (Gough & Tunmer, 1986)

Resultat

- Elever som läste svenska och elever svenska som andraspråk och som presterade under 25:e percentilen i avkodning av ord och nonsensord minskade i både årskurs 1 och årskurs 2
- Andelen elever som läste enligt kursplanen i svenska minskade i högre grad än elever som läste enligt kursplanen i svenska som andraspråk
- I årskurs 1 fick signifikant fler elever som läste enligt kursplanen i svenska som andraspråk stöd i lager 2 än elever som läste enligt kursplanen i svenska (50% vs 23%)

Resultat (forts.)

- I årskurs 2 fick fler elever som läste enligt kursplanen i svenska som andraspråk stöd i lager 2 (23% vs 21%) och 3 (20% vs 10%)
- Nyanlända elevers ordavkodningsutveckling gynnades
- Elever som läste på svenska som andraspråk sämre resultat i läs- och hörförståelse i slutet av åk 2

Att lära sig ett andraspråk tar tid...

Tidsåtgång för utveckling av ett andraspråk
– utveckling av språk i nivå med skolans ämnen (CALP)

Ankomstålder	Tidsåtgång
5-7 år	Genomsnittlig tidsåtgång 3-8 år
8-11 år	Genomsnittlig tidsåtgång 2-5 år (kan ofta läsa och skriva på ml)
12-15 år	Genomsnittlig tidsåtgång 6-8 år (höga krav i skolan)

(Collier, 1987)

Att tillägna sig ett andraspråk i nivå med skolans ämnen tar tid, för de flesta elever flera år (Cummins, 1979; 2021)

Utbildning och undervisning av god kvalitet är det som visat sig ha störst betydelse för utveckling av språkförståelse (Mellby-Lervåg, 2024)

Matteuseffekten (Stanovich, 1986)

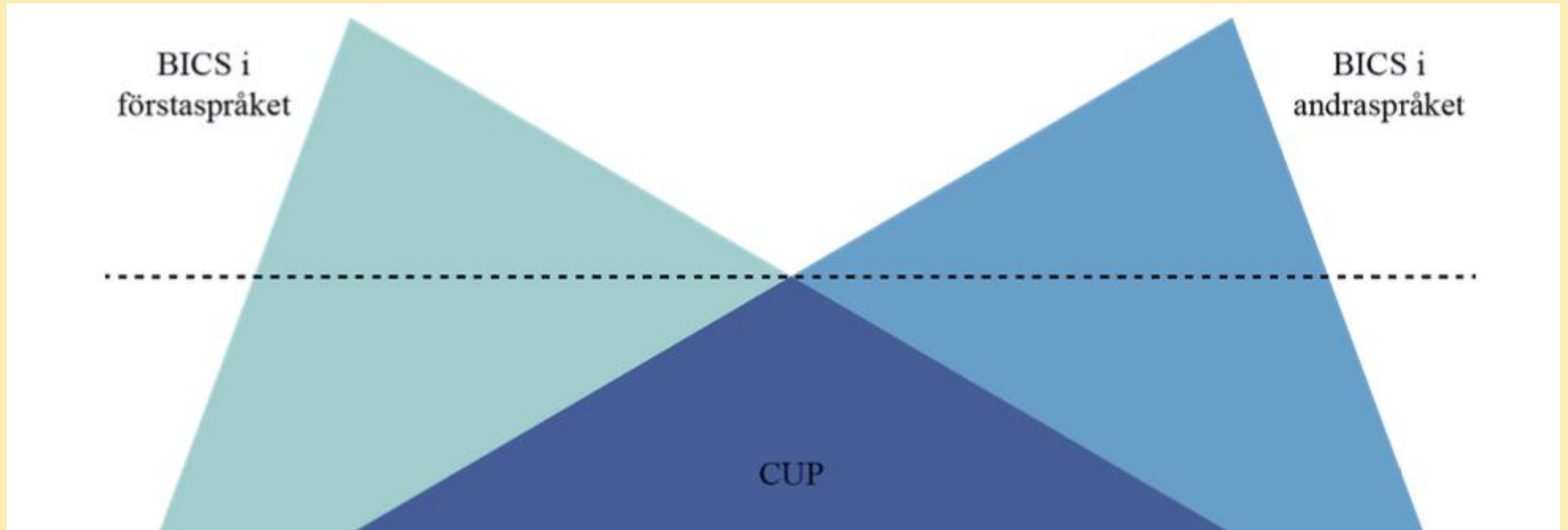
Växelverkan mellan grundläggande färdigheter i läsning i de tidiga skolåren och läsförståelse.

Gapet mellan de elever som läser och de som inte gör det ökar snabbt!

Interdependenshypotesen

(Cummins, 1979; 2021)

Språkbehärskning som ett isberg, fritt
efter Cummins, 2021 (Egerhag, 2023)

Ordavkodning på ett andraspråk

- Vokalsystem, skriftspråk och graden av transparens (överensstämmelse mellan fonem och grafem) skiljer sig mellan olika språk - påverkar i sin tur graden av transfer
- Olika alfabet och bokstavssystem
- Vokalsystemet varierar:
 - antalet vokalljud i svenskan
 - läpprundning (y, u, o, ö, å)
 - diskriminering (rita-ryta-reta, röta-ruta-räta)
- Konsonantsystemet varierar: höra skillnad (r-l, **rast-last**)
- Prosodi (banan-banan)
- Bokstavskombinationer (**skruva**, **strand**, **flundra**, **utländskt**)

Färdigheter som överlappar mellan avkodning och språkförståelse (Duke & Cartwright, 2021)

- Förståelse för skrift
- Läsriktning
- Läsflyt
- Ordförråd
- Morfologiska färdigheter (kunskap om språkets minsta betydelseskiljande enheter)
glass-pinne, cykel-hjälm, sommar-lov-s-aktivitet-er, flick-or-na-s
deklinationer: ros-**or**, pojk-**ar**, telefon-**er**, märke-**n**, bord-
bestämmdhet stol-**en**, bord-**et**, stolar-**na**, bord-**en**
Prefix och suffix (trygg - otrygg, tjuv-aktig)

Språkförståelse/Läsförståelse

- Ordförråd 75-99% behöver vara kända (Nation, 2001; Purves, 1991)
- Språkliga domäner
- Språkstruktur (syntax och semantik) (Duke & Cartwright, 2021)
- Bakgrundskunskaper till exempel vad gäller kulturella skillnader, olika upplevelser, förståelse för innehåll osv. (Duke & Cartwright, 2021)
- Inferensläsning
- Läsförståelsestrategier

Att göra inferenser i texten... och behov av kulturell förståelse

Alla barn var förväntansfulla och hade tagit på sig sina finaste kläder.
Lisa undrade om Ture skulle bli glad för en biobiljett.
Hon gick in på sitt rum och skakade på spargrisen.
Den gav inte ett ljud ifrån sig.

(Bearbetad efter Carniak, 1972 och Lundberg, 1984)

”Författaren skriver bara halva boken, den andra delen får läsaren ta hand om!”

(Olof Lagercrantz)

Pragmatisk kompetens

- Vill du skicka mig saltet?
- Skulle du vilja skicka mig saltet?
- Skulle du vilja vara snäll och skicka mig saltet?
- Du kanske skulle kunna skicka mig saltet?
- Du kan väl skicka mig saltet?
- Kan du skicka mig saltet?
- Kunde du skicka mig saltet?
- Skulle du kunna skicka mig saltet?
- Ska du ta och skicka mig saltet?
- Skicka mig saltet är du snäll!
- Skicka mig saltet, va?
- Skicka mig saltet!
- Ta hit saltet!
- Orkar du skicka mig saltet?
- Hur länge ska man behöva vänta å saltet?
- Ro hit med saltet!
- Saltet, för fan!
- Öh!

(Sandberg 2016)

Andraspråkseleven som läsare – svårigheter i texter

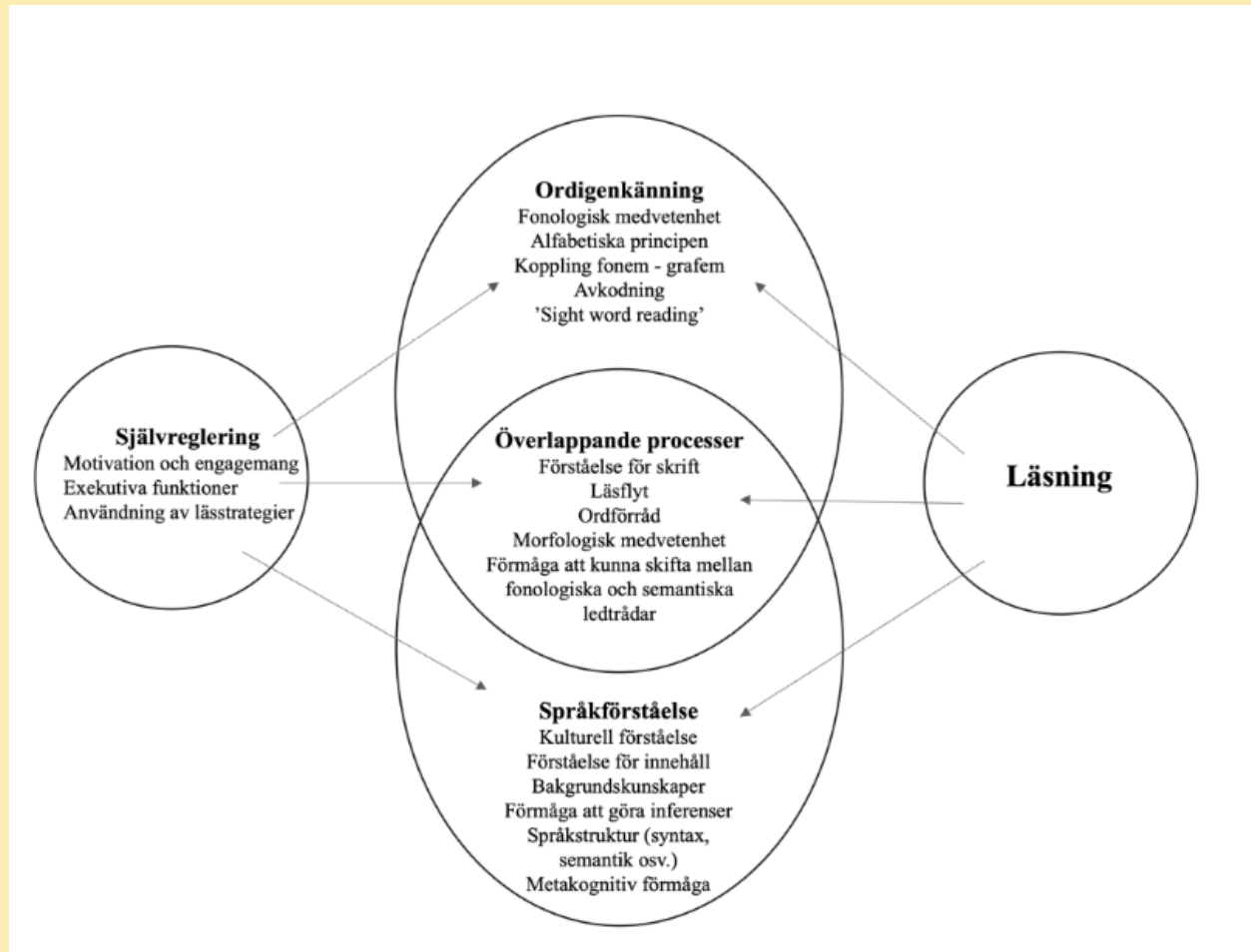
(Löthagen, Lundenmark & Modigh, 2008)

- Ord med svensk/västerländsk referensram (fjällvandring, skärgård, blåsippa)
- Idiom och andra uttryck (hals över huvud, på rak arm, fjärilar i magen)
- Flertydiga ord och homonymer (volym, rymmer, klippa)
- Humor och ironi
- Ålderdomliga ord och uttryck (dräng, emellertid)
- Läromedelsord (puttra, sjuda, ekvation, rullstensås)
- Nominaliseringar (Hitlers invasion av Polen – Hitler invaderade Polen)
- Texttäthet
- Tankehopp
- Verb i olika varianter
- Konnektiv (sambandsmarkörer; på grund av, och dessutom, men, tvärtom, trots att)

Andra faktorer som påverkar läsning

- Psykosociala faktorer
- Kulturella och socioekonomiska faktorer
- Motivation och engagemang

The active view of reading (Duke & Cartwright, 2021)

Läsning påverkas även av till exempel textens och uppgiftens svårighetsgrad och graden av stöttning (Bild: Egerhag, 2023)

Hur kan läsförmåga på svenska som andraspråk främjas

- Resursperspektiv – samarbeta med modersmåls lärare
- Undervisningen i klassen behöver vara balanserad och differentierad utifrån ett andraspråksperspektiv
- Screena och kartlägg elevens läsförmåga noga – analysera tillsammans
- Anpassa undervisning och stöd till det screening och kartläggning visar
- Många elever som läser på svenska som andraspråk kan behöva stöd i omgångar i liten grupp (2-5 elever) eller individuellt för att utveckla ordavkodning och läsflyt
- Nyanlända elevers ordavkodningsutveckling kan utvecklas av systematiska insatser

Hur kan läsförmåga på svenska som andraspråk främjas (forts.)

- Anpassa undervisning och stöd till det screening och kartläggning visar
- Elever som har svenska som andraspråk kan behöva stöd under längre tid (dvs. upprepade omgångar av stöd)
- Stöd verkar kunna ges för elever som har svenska som förstaspråk och elever som har svenska som andraspråk tillsammans
- Elever som läser på svenska som andraspråk behöver fortsatt god undervisning för att fortsätta utveckla i läs- och hörförståelse

Specialdidaktik

- Tillgängliggöra undervisningen för alla elever
- I fokus är *relationen* mellan undervisning och lärande inom speciella områden och av ämnesspecifika kunskaper för elever som i en särskild kontext eller i ett särskilt sammanhang skiljer sig från det som uppfattas som det vanligaste (Holmqvist, 2020).
- Specialdidaktiken sätter i högre grad än specialpedagogiken i stort fokus på *vad-*, *hur-* och *varför*-frågor i undervisningen (Karlsudd, 2022).

Vad?

Läsundervisning utifrån ”The simple and the active view of reading”

(Gough & Tunmer, 1986; Duke & Cartwright, 2021; Taube et al., 2015)

Hur?

Differentierad läsundervisning i ett andraspråksperspektiv

(Grabe & Yamashita, 2022)

Tidig upptäckt och tidiga systematiska insatser för att undvika lässvårigheter

(Castles et al., 2018; Torgesen et al., 2011)

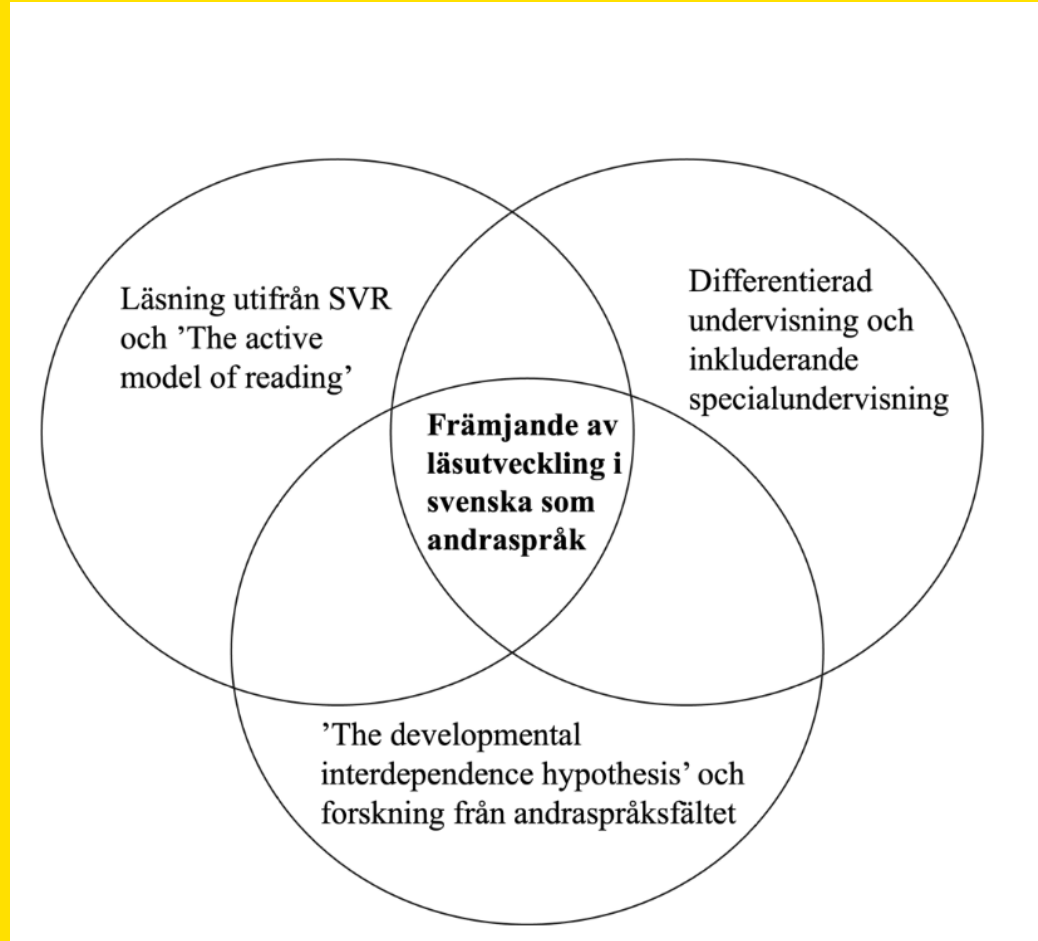
Varför?

Alla elever ska ges möjlighet att utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål efter sina förutsättningar
(SFS. 2010:800)

A och O är samverkan!

- Klasslärare
- Sva-lärare
- Speciallärare och/eller specialpedagog
- Modersmåslärare
- Studiehandledare
- Vårdnadshavare och elev

Ett tvärvetenskapligt förhållningssätt

(Egerhag, 2023)

Några ord om utredning av flerspråkiga elever

Ortografi

- Graden av ett-till-ett-förhållande mellan fonem och grafem
- Grunda ortografier (transparenta ortografier)

En bokstav representerar samma ljud och ett ljud skrivs i princip alltid med samma bokstav (till exempel finska, spanska)

- Djupa ortografier (icke transparenta ortografier)

En bokstav representerar flera olika ljud och ett visst ljud kan stavas på många olika sätt (till exempel engelska)

Svenskans ortografi och stavelsestruktur

- Svenskan har en medeldjup ortografi och har en har ett antal olika grafem för till exempel sje-ljudet (som i orden **själ**, **skäl** och **stjäl**) och för tje-ljuset (som i orden **kära** och **tjära**)
- Svenskans stavelsestruktur (hur vokaler och konsonanter kombineras i en stavelse) är komplex, särskilt i början av ord (**språk**, **sträng**, **spricka**)

Schematisk bild över grunda och djupa ortografier, fritt efter Seymour, Aro & Erskine (2003).

Ett andraspråk i utveckling eller dyslexi – vad är vad?

- Grad av transparens och komplexitet i ett språks stavelsestruktur spelar roll!
- Enklare att lära sig språk med ytlig ortografi och ej komplex stavelsestruktur
- Risk för över och/eller underdiagnostisering?

Flerspråkighet, språkstörning och dyslexi

- Viktigt att skilja mellan bristande exponering för svenska och språkstörning och dyslexi
- Ett flerspråkigt barn med språkstörning måste uppvisa en störning i samtliga språk
- Ett flerspråkigt barn med dyslexi uppvisar oftast svårigheter även på sitt modersmål
- Nödvändigt att göra en bedömning även av modersmålet -alla språk bildar en kommunicerande enhet – tester på båda språken
- Diskrepansdefinitionen viktig
- Tidig upptäckt viktig! Flerspråkighet orsakar aldrig språkstörning eller dyslexi!

(Hedman, 2012; Salameh, 2017)

Flerspråkig kartläggning och utredning

Anamnes:

Ålder?

Hur länge?

Vilket är förstaspråket?

I vilka sammanhang använder du dina språk

Vilken skrift på det språket?

Vilken ortografi på det språket?

Dominans? Vilket språk läser och skriver du bäst på?

Resursperspektiv:

Vad gör eleven rätt?

På bara ett halvt år... Är det typiskt eller atypiskt?

Är eleven konsekvent i det fonologiska

Beror bristande ordavkodning på bristande ordförråd? Letar eleven i sitt lexikon?

(Bøyesen, 2017)

Flerspråkig kartläggning och utredning

Den viktiga anamnesen

Ämneslärare, klasslärare, modersmålslärare, specialpedagog - SAMARBETE!!

Samla in data! (observationer, samtal, tester, intervjuer...)

Fonologisk medvetenhet

Prövas enklas på modersmålet genom att modersmålslärare eller tolk översätter uppgifterna i det svenska testet till modersmålet

Grammatisk utveckling

Pröva med processbarhetsteorin. Undersök om eleven kan ge exempel på strukturer på de olika nivåerna.

Lexikal utveckling

Tänk på: domäner, klasstillhörighet, ålder vid ankomst, kulturella skillnader

Ordmobilisering; t.ex. antal kläder på en minut

Språkens hus: <http://www.sprakenshus.se/material>

(Salameh, 2012)

Flerspråkig kartläggning och utredning (forts.)

Språkoberoende checklistor

Har någon av föräldrarna läs- och skrivsvårigheter/dyslexi eller andra inlärningssvårigheter?

Hur såg talutvecklingen ut?

Har barnet haft svårt att lära sig klockan, veckans dagar, månaderna?

Läser barnet fel på ord som liknar varandra

Tar det längre tid för barnet än för andra att läsa?

Stavar du ofta fel på vanliga ord

osv.

Val av screeningmaterial och individualtest

- Är normgruppen adekvat för den grupp som screeningen ska omfatta?
- Läs manualen noga
- Analysera med ett andraspråksperspektiv
- Samverkan!

A och O är samverkan!

- Klasslärare/ämneslärare
- Sva-lärare
- Speciallärare och/eller specialpedagog
- Modersmåslärare
- Studiehandledare
- Vårdnadshavare och elev

Nationellt centrum för svenska som andraspråk

<https://www.su.se/nationellt-centrum-for-svenska-som-andrasprak/nyheter/det-h%C3%A4r-%C3%A4r-viktigt-n%C3%A4r-du-f%C3%B6ljer-upp-andraspr%C3%A5kselevers-l%C3%A4sutveckling-1.781784>

Helén Egerhag

Helén är lärare i svenska som andraspråk, legitimerad speciallärare med inriktning språk-, skriv och läsutveckling och filosofie doktor i pedagogik. Hon arbetar som lektor på Institutionen för pedagogik och lärande på Linnéuniversitet och undervisar främst på speciallärar- och specialpedagogprogrammen. Heléns forskning är inriktad på läsning och läsutveckling i ett andraspråksperspektiv. I doktorsavhandlingen "Att främja läsutveckling i svenska som andraspråk – undervisning och tidiga insatser" undersökte hon hur differentierad, evidensbaserad undervisning och tidiga insatser i grupp och individuellt kan främja läsutveckling på svenska som andraspråk.

Helén Egerhag. Privat foto.

→ [Helén Egerhags profilsida](#)

Helén Egerhags förslag på vidare läsning

→ [Egerhag, H., Fälth, L., Nilvius, C., Selenius, H., & Svensson, I. \(2023\). Promoting decoding among young students with Swedish as a first and second language within a response to intervention model. Journal of Childhood, Education & Society, 4\(2\), 176-192.](#)

→ [Grabe, W. & Yamashita, J. \(2022\). Reading in a second language: moving from theory to practice. \(2nd ed.\). Cambridge University Press.](#)

→ [Taube, K., Fredriksson, U. & Olofsson, Å. \(2015\). Kunskapsöversikt om läs- och skrivundervisning för yngre elever. Delrapport från SKOLFORSK-projektet.](#)